
DIN NOU DESPRE UN VECHI LĂCAȘ DIN ROȘIORII DE VEDE BISERICA SF. SPIRIDON, FOSTĂ SF. APOSTOLI

Ecaterina Țânțăreanu

Abstract

„Sf. Apostoli” Church, later known as „Sf. Spiridon”, after its subordination to the „Sf. Spiridon Nou” monastery, from Bucharest, in 1768, is the oldest church that was documentary attested in Roșiorii de Vede town. It was founded by Șerban Cantacuzino in the year 1708 but it was entirely rebuilt in 1841, on „Sf. Spiridon” monastery’s expenses and all according to the specific architectural style of the epoch, as consequence of the major destruction of an earthquake that happened in 1838. The successive interventions at this church altered its image considerably and it looks nowadays, after the latest renovations from the end of the 20th Century, completely different from the two most important phases in its existence. From the church’s inventory of ecclesiastical assets there have been preserved only three icons, created by Aldea Iconarul in 1708 that are remarkable both by oldness and artistic value.

Key words: Roșiorii de Vede, church, „Sf. Spiridon”, icons.

Biserica „Sf. Apostoli”, devenită apoi „Sf. Spiridon”, după transformarea ei în metoh al mănăstirii „Sf. Spiridon Nou” din București¹, este cel mai vechi lăcaș bisericesc atestat documentar din orașul Roșiorii de Vede². Localitatea a fost menționată pentru prima dată la sfârșitul sec. al XIV-lea, când în anul 1385 pelerinii germani Peter Sparnau și Ulrich von Tenstädt, traversând Țara Românească în drumul de întoarcere de la Ierusalim, au trecut și prin Russenart, identificat cu actualul Roșiorii de Vede³. Până la jumătatea sec. al XVIII-lea, moșia și așezarea de la Rușii de Vede au făcut parte din domeniul domnesc⁴, din care au primit danie și călărașii căpităniei de margine care a fost înființată aici la sfârșitul sec. al XVI-lea⁵. Din anul 1768, iulie 2, când domnitorul

¹ Paul Cernovodeanu, *Bisericile din orașul Roșiorii de Vede*, în „Glasul Bisericii”, 1961, nr. 3-4, p. 287.

² Cu toate acestea biserica nu figurează în Lista Monumentelor Istorice. După ce a fost afectată de cutremurul din 1977 nu a mai funcționat o perioadă, apoi imediat după 1989 ea a fost reintegrată cultului ca biserică parohială, urmarea fiind intervențiile drastice, care au transformat în mod vizibil monumentul.

³ *Călători străini despre țările române*, vol. I, București, 1968, p. 17.

⁴ DRH, B, Ț. Rom., XXIV, doc. 120 vezi și Maria Georgescu, Gh. Popa, *Documente referitoare la Istoria Jud. Teleorman, 1440-1700, Catalog*, I, București, 1989, p. 112; Eugen Vlad, *Roșiorii de Vede, Pagini Monografice*, Alexandria, 1994, p. 25.

⁵ N. Stoicescu, *Curteni și slujitori*, București, 1968, p. 80-81. Întrucât la începutul sec. al XVII-lea, în timpul domniei lui Alexandru Coconul, căpitănia de călărași funcționa, este probabil că aceasta a fost înființată de Mihai Viteazul, la sfârșitul domniei sale (cf. D. Butculescu, „Marin Butculescu”, în *Figuri contemporane*, București, f.a. p. 529 și 121)

Fig. 1 – Pisania Bisericii „Sf. Apostoli” din anul 1708

Alexandru Scarlat Ghica emite hrisovul prin care înzestrează mănăstirea „Sf. Spiridon”, recent înființată, cu toată moșia domnească din Ruși și îi închină și biserica, ctitorie Cantacuzină⁶, se va declanșa o lungă luptă de rezistență a târgoveților, deveniți clăcași, împotriva actului de danie și pretențiilor noului proprietar.

Biserica „Sf. Apostoli” a fost zidită de Șerban Cantacuzino⁷ în anul 1708, după cum grăiește textul pisaniei originare din piatră (fig. 1), ornată de stema cantacuzină, cu vulturul bicefal timbrat cu o coroană și de ancadramentul sculptat cu ghirlande de flori și frunze: „Cu vrerea Tatălui șe cu ajutorul Fiiului șe cu săvârșirea Duhului Sfînt, amin. Începutu-s-au această sfîntă besearcă din temelia ei în censtea șe în slava sfințelor Apostole Petre i Pavel de Șerban Cantacuzino vel vornic, fiul lui Drăghici Cantacuzino

⁶ Petre Gârboviceanu, *Șapte biserici cu averea lor proprie*, I, București, 1904, p. 22-24. Este transcris integral hrisovul domnesc de danie către mănăstirea ridicată de Scarlat Ghica, tatăl voievodului Alexandru Scarlat Ghica, „... ca să aibă întru stăpânire toată Moșia Domnească de la Rușii de Vede. Care moșie, fiind din vechime domnească, după vremi s-au fost făcut orînduială de către oblăduitorii domniei, care din venitul ce s-ar aduna să fie pentru purtarea de grijă la o biserică de piatră ce este acolo în Ruși, zidită de neamul dumnealor boierilor cantacuzinești”. În același volum se află și copia după hrisovul de întăriri al daniilor către mănăstirea Sf. Spiridon, emis de domnul Grigore Alexandru Ghica, la 15 ian. 1769, adică „... să stăpânească Sf. Mănăstire toată moșia domnească de la Rușii de Vede”... (*Ibidem*, p. 35-37).

⁷ Șerban Cantacuzino era fiul lui Drăghici mare spătar, deci nepotul de fiu al marelui postelnic Constantin și al Elenei Basarab, fiica domnitorului Radu Șerban. Păuna, mama sa, era fiica lui Diicu Buicescu mare spătar, ruda domnului Matei Basarab, împreună cu care zidise, în 1747, mănăstirea Drăgănești de la Rușii de Vede (G. D. Florescu, *O ctitorie necunoscută a Cantacuzinilor din veacul al XVII-lea, în Convorbiri Literare*, an 64, ian. 1931, p. 51). Șerban Cantacuzino a urcat treptele dregătoriilor de la cea de căpitan, în care apare de la 11 octombrie 1686, ca mărturisitor într-un zapis pentru moșia satului Călinești de pe apa Mostiștei (I. C. Filitti, *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, București, p. 571), până la 25 octombrie 1688, când este consemnat în calitate de biv vel căpitan în hrisovul de întarire a moșiilor cantacuzinești (*Ibidem*, p. 60). A fost căsătorit întâi cu Maria, moartă în 1696, cu care a avut o fiică ce a murit copilă, apoi cu Andreiana, fiica vornicului Gheorghe și a Caplei Fălcoianu. A murit în anul 1709 și a fost îngropat la mănăstirea Comana, pe care o reparase și înzestrase cu danii bogate.

Fig. 2 - Biserica „Sf. Spiridon” astăzi

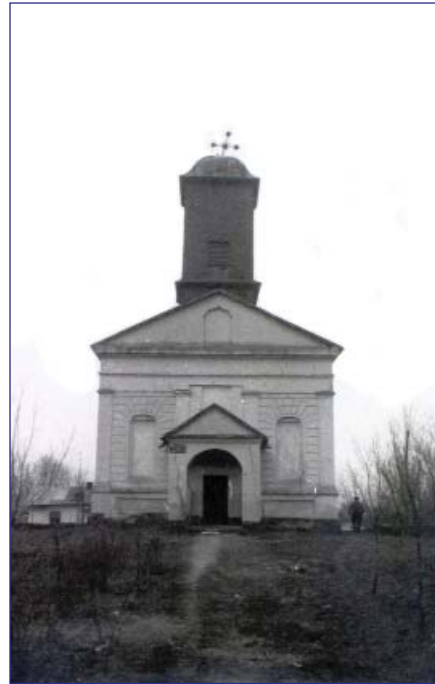

Fig. 3 - Biserica „Sf. Spiridon” în anul 1960 (Arhiva INP)

bev vel Spătar i al Păunei, nepot de fecior Doamnei Ilencăi, strănepot de fată prebunului creștinul bătrânului Io Șerban Basărabu voievod, întru vecineca pomenire lui, părinților, moșilor, strămoșilor și soțiilor lui, Mariei și Andreiane și s-au săvârșit la leat 7216 ot Adam i ot Hristos 1708 în luna iulie 5⁸”.

Este greu de spus ce a rămas pînă astăzi din ctitoria cantacuzină, edificiul actual fiind rezultatul refacerii ei din temelie, pe cheltuiala mănăstirii Sf. Spiridon, în anul 1841, pentru repararea pagubelor majore produse de cutremurul din 1838. Faptul a fost consemnat în pisania pusă cu această ocazie, care preia textul vechii pisania și detaliază conjunctura reconstruirii sale: „Cu vrerea tatălui și cu ajutorul fiului și cu Săvîrșirea Sfîntului Duh, amin. Începutu-s-au această Sfîntă biserică din temelie în cinstea și slava Sfinților Apostoli Petru și Pavel de Șerban Cantacuzino vel vornic, sin Drăghici Cantacuzino vel Spătar, al Păunii nepot, fecior doamnei Elenchii, strănepot de fată preabunului, credinciosului creștin, bătrânului Io Șerban Basarab voievod, întru vecinica pomenirea lui, părinților, moșilor, strămoșilor și soțiilor Maria i Andreiana, și s-au săvârșit la leat 7216 și de la Hristos, 1708 luna lui iulie 5, iar la 1838, ghenarie 11, stricându-se din cutremur, s-au preânoit de iznoavă din temelie precum se vede cu cheltuiala sfintei mănăstiri a Sfîntului Spiridon Nou din București, în zilele Măriei Sale prea-luminatul Domn Alexandru Dimitrie Ghica voievod și supt eforia Preasfinției Sale părintelui Mitropolit Neofit i a dumnealui Marelui Vistier Alexandru Ghica, epitrop fiind

⁸ G. D. Florescu, *op.cit.*, p. 50-52. Autorul atribuie în mod eronat pisania, care nu se știe pe ce cale ajunsese în curtea bisericii din Mihăești, unei ctitorii Cantacuzine care nu a existat în acest loc. Astăzi pisania este expusă în lapidariumul Muzeului de Istorie și Arheologie din Ploiești (P. Cernovodeanu, *op.cit.*, p. 289, nota 5).

dumnealui Clucer Stanciu, la anul de la Hristos 1841, iulie 7⁹”

Astăzi prea puțin din construcția de la 1841 mai dăinuie în imaginea bisericii Sf. Spiridon, care a trecut și prin alte transformări, în urma reparațiilor și renovărilor din anii 1876¹⁰, 1941, când au fost înlăturate urmele cutremurului din anul 1940¹¹, precum și a intervenției radicale din anii 1990, o dată cu modificările aduse componentelor spațiale interioare (fig. 2).

La întrebarea dacă la jumătatea sec. al XIX-lea „preînnoirea din temelie” a însemnat refolosirea fundațiilor vechi, se poate răspunde numai în urma unor sondaje arheologice și acestea nesigure în condițiile în care subzidirea a distrus gropile de fundare de la origini.

La jumătatea sec. al XX-lea (fig. 3) biserica „Sf. Spiridon” prezenta un plan dreptunghiular cu dimensiunile de 23 x 9 m, cu o turlă clopotniță pe pronaosul de formă pătrată, luminat de un rând de ferestre înalte și care era despărțit, printr-o arcadă semicirculară susținută de doi stâlpi din zid, de naosul flancat de două ferestre, de asemenea pătrat și egal ca dimensiuni cu primul compartiment și apoi absida altarului, tăiată de o fereastră pe axul longitudinal. Tâmpla de lemn este datată de inscripțiile de pe ușile diaconești, consemnate de protopopul Constandin, la 25 mar[tie] 1825 și 15 sept[embrie] 1825, prin care este desemnat ca donator ca fiind slugerul Sandu (Alexandru) Depărățeanu, care a adus piesa de la București¹². Biserica era pardosită cu lespezi de piatră.

În exterior, pereții erau tencuiți și marcați în plan orizontal de un soclu înalt, puternic profilat cu un tor semicircular, și de o cornișă lată, conturată de asemenea de un tor identic cu cel al soclului. Sub tencuiala degradată și căzută pe o porțiune din zidul de nord s-a identificat și existența unui brâu din cărămidă, distrus de tencuiala mai nouă¹³. În plan vertical spațiul era ritmat de panouri dreptunghiulare ușor retrase. Fațada de vest era decorată cu un fronton triunghiular cu o firidă în centru, unde ar fi trebuit să se afle icoana de hram cu două ferestre oarbe înalte, terminate în partea superioară cu un arc, ce ocupau o bună parte din spațiile laterale ale ușii principale, încadrate de un chenar cu linii orizontale adâncite în tencuială. Pridvorul mic și deschis era construit din câte o arcadă semicirculară pe fiecare din cele trei laturi fiind în mod vizibil un adaos târziu. Turla clopotniță improvizată, de formă pătrată, lipsită de o bază din zidărie, era construită din paiantă învelită în tablă.

Este astfel de observat că descrierea de mai sus corespunde unui stil cu elemente neoclasiche, des întâlnit la bisericile nou construite la jumătatea secolului al XIX-lea, dar și la cele mai vechi, dar restaurate sau refăcute în această perioadă.

⁹ V. Brătulescu, *Comunicări*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, an XIX, 1926, p. 124; Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 288

¹⁰ *Administrațiunea Cassei Bisericii*, Anuar 1909, București, 1909, p. 39.

¹¹ I. Spiru, *Orașul Roșiorii de Vede și bisericile sale*, în *File de Istorie teleormăneană*, Alexandria, 1996, p. 160. După 1880, când starea bisericii devine tot mai precară, ea ajunge filială a bisericii Adormirea Maicii Domnului, iar după cutremurul din 1977 este dezafectată cultului până după 1990, când se reface parohia. Vezi și P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 290.

¹² P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 290; I. Spiru, *op. cit.*, p. 60.

¹³ P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 287.

Fig. 4 – Icoană de hram „Soborul Apostolilor” Fig. 5 – Icoană împărătească „Iisus Hristos Pantocrator”

Din inventarul de bunuri al acestei biserici, îndelung încercat de tribulațiile sorții monumentului, s-au păstrat trei icoane remarcabile, atât prin vechime, ele datând din anul zidirii, cât și prin valoarea lor artistică.

Create de Aldea Iconarul în anul 1708, care se și semnează pe dosul uneia dintre ele¹⁴, în plină epocă brâncovenească, cele trei icoane împărătești păstrate ilustrează remarcabil stilul vremii. Întrâurirea bizantină încă își punea amprenta asupra modalităților de expresie proprii artei tradiționale, dar respirau și elemente ale influenței baroce¹⁵ prin fondul de aur patinat, ce imprimă o mare strălucire culorilor, prin monumentalitatea personajelor și echilibrul proporțiilor sau prin accentuarea unor detalii ale veșmintelor și elementelor de arhitectură.

Icoana de hram „Soborul Sfinților Apostoli” (fig. 4) îi prezintă pe aceștia într-o compoziție amplă, în care primii doi apostoli hotărâți de canonul liturghiei, Petru și Pavel, țin cu o mână miniatura unui edificiu reprezentând Biserica lui Cristos, și cu cealaltă atributele cu care i-a înzestrat Erminia: Petru un rotulus și Pavel Sfânta Evanghelie¹⁶. Ei sunt urmați de restul apostolilor figurați doar de creștele capetelor și de nimburi ce imprimă o notă de schematism și de convenționalism motivului tematic.

În scena „Deisis” (fig. 5), Iisus Cristos Pantocrator, maiestos, în proporții statuare, reflectă pe chip frumusețea trăirii și înțelepciunii divine. Îmbrăcat în tunica roșie tivită cu aur și cu nimbul crucifer deasupra capului, binecuvântează cu mâna dreaptă, iar cu

¹⁴ Pe dosul icoanei „Maica Domnului cu pruncul” a scris cu litere majuscule chirilice „Am scris eu iconarul Aldea, Leat 7216”.

¹⁵ Corina Nicolescu, *Icoane Vechi Românești*, București, 1971, p. 21.

¹⁶ I. D. Ștefănescu, *Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești*, București, 1973, p. 196.

Fig. 6 – Icoană împărătească
„Maica Domnului cu Pruncul”

stânga ține Evanghelia deschisă. În dreapta și stânga este încadrat de sfinții intercesori, Fecioara Maria și Ioan Botezătorul.

„Maica Domnului cu pruncul” (fig. 6), în care pictorul combină cele două tipuri Eleusa și Glicofilusa, luându-și o oarecare libertate în tratarea atitudinii Mariei, păstrează pe chip dramatismul expresiei îndurerate ce anticipează tulburătorul destin al fiului său Iisus. Drapată în maforionul tradițional roșu aprins, cu galon auriu, își pleacă capul spre capul pruncului care o privește și binecuvântează lumea. Arhanghelii Mihail și Gavril, miniaturali, încadrează în partea superioară compoziția.

Anatomia figurilor din aceste icoane este redată în mod tradițional prin folosirea tonurilor de culoare și modelarea umbrelor și luminilor. Astfel artistul a reușit să încorporeze icoanelor sale măreția proporțiilor, profunzimea și intensitatea culorilor, somptuozitatea aurului și expresivitatea

vieții interioare a personajelor, cu extraordinarul simț estetic, stilistic și iconografic al școlii românești de la începutul veacului al XVIII-lea.

BIBLIOGRAFIE

- Administrațiunea Cassei Bisericii, *Anuar 1909*, București, 1909, Tip. Cărților Bisericești.
- Brătulescu, Virgil, „Comunicări”, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, an XIX, 1926, p. 125-126.
- Butculescu, Dimitrie, „Marin Butculescu”, în *Figuri contimporane*, București, f.a. p. 525-536.
- Călători străini despre țările române*, vol. I, întocmit de Maria Holban, București, 1968.
- Cernovodeanu, Paul, *Bisericile din orașul Roșiorii de Vede*, în „Glasul Bisericii”, 1961, nr. 3-4, p. 287-307.
- Documenta Romaniae Historica, B, Țara Românească, vol. XXIV, ed. Damaschin Mioc, Sașa Caracaș, Constantin Bălan, București, 1974.
- Filitti, I. C., *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, București, 1919.
- Florescu, G. D. „O ctitorie necunoscută a Cantacuzinilor din veacul al XVII-lea”, în *Convorbiri Literare*, an 64, ian. 1931, (extras).
- Georgescu, Maria și Popa, Gh., *Documente referitoare la Istoria Jud. Teleorman, 1440-1700*, Catalog, I, București, 1989.

Gârboviceanu, Petre, *Șapte biserici cu averea lor proprie*, I, București, 1904.

Nicolescu, Corina, *Icoane Vechi Românești*, București, 1971, Ed. Meridiane.

Spiru, Ioan, „Orașul Roșiorii de Vede și bisericile sale”, în *File de Istorie teleormăneană*, Alexandria, 1996, Ed. Teleormanul Liber.

Stoicescu, Nicolae, *Curteni și slujitori, Contribuții la istoria armatei române*, București, 1968, Ed. Militară.

Stefănescu, I. D., *Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești*, București, 1973, Ed. Meridiane.

Vlad, Eugen, *Roșiorii de Vede, Pagini Monografice*, Alexandria, 1994, Ed. Teleormanul Liber.